

J. Bb.

"Die philosophischen Grundlagen der Naturwissenschaften", Max Hatmann, Stuttgart 1959 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 5/3-4, 488-489

1960

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

woju geografii bez związku z rozwojem innych nauk i rozwojem myśli teoretycznej, które determinują zarówno charakter jak i kierunki określonych etapów tego rozwoju. Dzieje geografii ukazane są tu nie w szerszych, uwarunkowanych epoką etapach rozwojowych, lecz w dorobku najwybitniejszych przedstawicieli tej nauki.

Tatham widzi w twórczości Talesa, Teofrasta, Herodota, Strabona zaczątki różnych działów geografii; widzi w dziełach Kluweriusza i Wareniusza olbrzymi skok ku odrodzeniu tej nauki; docenia rolę osiemnastowiecznej literatury podróżniczej w kształtowaniu się geografii opisowej; docenia znaczenie prac J. R. i J. G. Forsterów i poglądów geograficznych Kanta wmontowanych w jego filozoficzny system; ukazuje związki i przeciwieństwa między dwoma wielkimi koncepcjami: Humboldta i Rittera; widzi wreszcie nowe cechy geografii Peschla, Gerlanda i Ratzla, podobnie zresztą jak i cechy szczególnie twórczości wielu innych geografów. Twórczość każdego z uczonych ukazuje się jednak jako swego rodzaju następstwo idei ich poprzedników, lecz bez wyraźnego związku z warunkami i charakterem epoki.

Podobnie Hartshorne charakteryzując rozwój geografii w ostatnich czterdziestu latach ubiegłego stulecia, od Peschla do Hettnera, nie ukazał związku nowych założeń i koncepcji z nauką i ideową atmosferą tej epoki, aczkolwiek wyrosły one na jej gruncie. Ten brak powiązania omawianej problematyki z zakresu historii geografii ze stanem nauki i myśli filozoficznej odpowiedniego okresu jest jeszcze bardziej rażący w omówieniu dwu kierunków teoretycznej myśli geograficznej: determinizmu i posybilizmu. To co zrobił w swej pracy Tatham dając przegląd najbardziej charakterystycznych poglądów na wpływ środowiska geograficznego w rozwoju społecznym — bez powiązania tych poglądów z klasową postawą ich twórców lub z ówczesnym stanem nauk społecznych — kwalifikuje się jako wstępne lub niższe stadium pracy historycznej, stadium opisowe. Od współczesnego historyka wymaga się jednak analizy społecznego tła i ideowego gruntu tego rodzaju poglądów. Tego zaś historio-geograficzna (bo tak ją tylko nazwać można) praca Tathama zupełnie nie daje. W ogóle prace amerykańskich autorów nie zawierają tego, co jest istotą, podstawową treścią historyzmu — nie ukazują poszczególnych koncepcji geograficznych w warunkach czasu, które je zrodziły.

Józef Babicz

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Max Hatmann, *Die philosophischen Grundlagen der Naturwissenschaften*. 2 überarbeitete Auflage, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart 1959, s. 182.

Autor pracy *O Filozoficznych podstawach przyrodznawstwa*, pełniący obowiązki dyrektora w Max-Planck Institut für Biologie w Tübingen, dał w niej zarówno przegląd problemów ontologicznych i gnoseologicznych, jak również

zarys najbardziej palących problemów metodologicznych, które wyrosły na gruncie teorii względności i fizyki kwantowej. Jego zamiarem było — jak pisze — w przedmowie — „dać szczegółowe przedstawienie i uzasadnienie tej metody przyrodoznawstwa, którą najczęściej a niezupełnie słusznie określa się jako indukcyjną“. Stąd też w dwu częściach tej książki omawia się kolejno: *Zjawisko i problem poznania* i *Metody badań przyrodniczych* a w szczególności metodę indukcyjną z jej elementami (analiza, synteza, indukcja, dedukcja), rozróżniając przy tym indukcję generalizującą od ścisłej. Autor daje również przykłady zastosowania indukcji w naukach przyrodniczych: astronomii, fizyce, chemii, biologii. W końcu porusza on znaczenie intuicji oraz historycznego punktu widzenia w astronomii, geologii i biologii, jak również punktu widzenia teleologicznego pojętego jako patrzenie całościowe i jako tzw. Zielstrebigkeit, tj. zasada regulacyjna, heurystyczna, lub swego rodzaju moment dedukcyjny w analizie naukowej.

J. Bb.

Józef Kulikowski, *Dzieje rybołówstwa morskiego w zarysie*. Wydawnictwo Morskie, Gdynia 1960, s. 256.

Historyka techniki zaciekawia szczególnie pierwsze rozdziały tej pracy obejmujące rybołówstwo pierwotne, warunki jego powstania, historyczny opis narzędzi połowów, dalej rybołówstwo w starożytności: w Egipcie, krajach Wschodu, w Grecji, w imperium rzymskim. Autor stara się ustalić sposoby i formy jakimi posługiwano się pierwotnie w komunikacji wodnej. Jej prototypem był prawdopodobnie pień lub prymitywna tratwa. Na końcowy okres neolitu przypada budowa najstarszych łodzi oraz większe zróżnicowanie i rozwój narzędzi rybackich: oszczepu, harpuna, strzały, haczyka itp. Gwałtowne przemiany następują w epoce brązu w związku z wprowadzeniem metalu. Rybołówstwo w średniowieczu jest potraktowane nieco obszerniej, uwzględnia warunki rozwoju i postęp techniczny w rybactwie okresu feudalnego, opisuje dawne łowiska i gatunki poławianych ryb. Ichtiolog znajdzie tu również interesujący dla siebie materiał. W następnych rozdziałach autor omawia rybołówstwo przemysłowe, rozwój przetwórstwa i handlu rybnego, stosunki produkcyjne, morski przemysł rybny w gospodarce kapitalistycznej i socjalistycznej. Ostatnie rozdziały mniej atrakcyjne z punktu widzenia historii nauki, zajmują się przemysłem rybnym i handlem, analizują rynek zbytu XIX i XX stulecia. Na końcu wydawnictwa podane jest piśmiennictwo w układzie według krajów: polskie, rosyjskie, angielskie i amerykańskie, francuskie, niemieckie i duńskie. Autor sygnalizuje szereg tytułów klasycznych rozpraw z zakresu historii rybactwa i nauk rolniczych. Całość wydawnictwa o charakterze popularnym ma staranną szatę graficzną, dużą ilość ilustracji, rysunków, map, którą uzupełnia barwna obwoluta projektu M. Lecieja według starożytnej mozaiki rzymskiej z Hippo Diaryttus.

cd.